

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
ГЛАСНИК ОДЈЕЉЕЊА УМЈЕТНОСТИ, 30, 2012.

ЧЕРНОГОРСКАЈА АКАДЕМИЈА НАУК И ИСКУССВ
ГЛАСНИК ОТДЕЛЕНИЯ ИСКУССТВ, 30, 2012.

THE MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
GLASNIK OF THE SECTION OF ARTS, 30, 2012.

UDK 811.163.4'28(497.16)

Бранислав ОСТОЈИЋ*

ДУРМИТОРСКИ ГОВОРИ МЕЂУ ГОВОРИМА У ОКРУЖЕЊУ И У ВУКОВУ МОДЕЛУ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

Апстракт: У овом раду аутор на основу језичких дискриминаната говори о степену индивидуализације дурмиторских говора. Класификује их на: говор Пиве, говор Дробњачког корита, говор Ускока, говор Језера и Шаранаца, одређујући им централно мјесто међу говорима источнохерцеговачког типа. Од ових говора кренуле су уз долину Дрине до Тршића и Лознице и даље говорне иновације које је Вук утемељио у књижевни језик.

Кључне ријечи: Дурмитор, говори, класификација, сличности, разлике, књижевни језик, дијалекат, Пива, Дробњак, Језера, Шаранци, Ускоци

I

1. Дискусија о класификацији наших дијалеката и говора у њима стара је колико и наша дијалектологија. Та дискусија којој су дали своје прилоге, поред осталих, Вук Стефановић Караџић и Ђ. Даничић није никада губила актуелност. „Свака развојна етапа наше науке па и дијалектологија била је обиљежена новим распламсавањем класификационих спорова, сваки крупнији резултат укључиван је у класификационе схеме” (Ивић 1991: 26).

2. Није моја намјера да се овдје упуштам у теоријска излагања о принципима класификације дијалеката и говора. Настојаћу да изнесем само неколико својих опсервација о дурмиторским говорима, о

---

* Редовни члан ЦАНУ

њихову мјесту међу говорима источнохерцеговачког типа и њихову односу према Вукову моделу књижевног језика.

3. Прије него што приђем тим опсервацијама, осјећам потребу за још једном оградом. Класификациона проблематика третирана је код нас каткада са толико жара да се могао стећи утисак да неким „дијалектолозима класификација изгледа као врхунац круне дијалектологије и свеобухватно резимирање постигнутих резултата”. Мислим да је овакво схватање погрешно. „Особине народних говора, њихови односи оличени су у сличностима и разликама – то је централно ткиво дијалектологије. Класификација добро долази само ако помаже да се ови односи боље схвате или пластичније представе” (Ивић 1991: 25–48).

4. Због прилично велике разубуђености дурмиторских говора, покушаћемо да одредимо њихово мјесто, прије свега, у оквиру једне глобалне подјеле источнохерцеговачких говора која је направљена 1956 (Ивић 1956: 1–218), дјелимично допуњена 1970 (Брозовић 1970: 5–30) и 1978 (Пецо 1978: 1–202).

У међувремену број испитаних источнохерцеговачких говора знатно је увећан, а самим тим увећана су и наша сазнања о њима. Нови радови и нова сазнања нијесу оспоравали такве подјеле, на против омогућили су увођење извјесног броја нових говора.

5. „За дијалекатску стварност у принципу је карактеристична многобројност, готово безбројност локалних говора и постојање прелаза између говорних типова.” Њихова разграничења нијесу тако једноставна. Чак су врло компликована.

У математици, на примјер, постоји јасно разграничење међу бројевима: Они су или *општи* или *посебни*. *Посебни* су или *цијели* или *разломци*. *Цијели* су или *прости* или *дјеливи*. *Разломци* су или *рационални* или *ирационални* и тако даље. У оваквим случајевима класификације имамо објективан одраз стварности (Ивић 1991: 27).

Насупрот овим строго прецизним класификационим истинама, „дијалекатска класификација може у најбољем случају тежити за што повољнијом размјером између факата на које се ослања и оних које занемарује”.

6. Без илузија у погледу промашаја класификаторског посла, можемо прићи класификационој проблематици дурмиторских говора и утврђивању њихова мјеста у говорном окружењу и у Вукову моделу књижевног језика. Наравно, не улазећи у детаље и без навођења ексцерпираног и идентификованог говорног материјала који би по-

тврђивао наше ставове, оvdје доносимо генерални и доста уопштени суд. Наше излагање је, дакле, теоријске природе са ослонцем на материјал који се налази у студијама о тим говорима. Одмах треба истаћи: Дурмиторски говори својим мјестом у оквиру источнохерцеговачког дијалекта имају посебан значај.

Наша ситуација је оvdје олакшана једном битном особеношћу дурмиторског говорног пејзажа. Границе дурмиторских говора према говорима у сусједству су већ успостављене, осим у једном случају. Оне су јасне и недвосмислене.

Спољну границу према говору Пиве успоставио је Јован Вуковић (Вуковић 1938–1939: 1–10) и она се креће према Гацку, Фочи и Чајничу. Границу Дробњачког корита у односу према Никшићу дали су Михаило Шћепановић¹ и Д. Вушовић (Вушовић 1927: 1–6), а говора Ускока Милија Станић и она се креће према Морачи, Ровцима и Колашину (Станић 1974: 1–15). Сјеверна и сјевероисточна граница строго је ограничена ријеком Таром.

Унутрашње границе међу дурмиторским говорима су само донекле установљене. Испитани су говори: Пиве, Дробњачког корита и Ускока. Говор Језера и Шаранаца још увијек представља непознаницу. Ускоро ће и тај говор добити своју монографију, па ће тиме спољне и унутрашње границе бити комплетиране.

7. Под појмом дурмиторски говори подразумијева се, дакле, она територија коју сачињавају: говор Пиве, говор Дробњачког корита, говор Ускока и говор Језера и Шаранаца. Дурмиторске говоре са свих страна окружују новији штокавски говори источнохерцеговачког типа.

У старијим класификацијама говора дурмиторски говори није су добијали посебно мјесто у штокавском дијалекатском мозаику, а у склопу источнохерцеговачких говора за њих је констатовано да се одликују релативно великом компактношћу и уједначеношћу говорних особина. То је само дјелимично тачно, што су показале и прве дијалектолошке студије о овим говорима.

8. Поред многих особина које су заједничке дурмиторским говорима, има их подоста које их раздвајају па се говори о говору Пиве, говору Дробњачког корита, говору Ускока и говору Језера и Шаранаца. У посљедњем случају још увијек немамо доказа да ли гово-

¹ Види рукопис докторске дисертације одбрањене на Филолошком факултету у Београду.

ри Језера и Шаранаца представљају посебне говорне индивидуалности или не. На путу смо да убрзо и то сазнамо. Интензивно се ради на испитивању говора ова два дурмиторска говорна подручја.

Наравно, ни овдје, као ни иначе, нема чврстих граница. Особине једног говора прелазе у зону сусједног и обратно. Иако нема одсјечних граница међу говорима, ипак се на основу неких језичких особина може повући граница између два говора.

Дурмиторски говори не знају за многе особине које налазимо у сусједним говорима. Исто тако, у њима имамо потврда за неке особине које не налазимо у другим сусједним говорима који их окружују. Све нам то указује да постоје оправдани разлози да се ови говори засебно проучавају.

Груписање говора заснива се на неколико најбитнијих црта уз системско и свјесно занемаривање мање важног. Све разлике и све сличности међу говорима, и оне „битне” и оне „најситније”, чине дијалекатску стварност. Од те стварности зависи степен блискости свака два говора који се узимају у поређење.

II

9. Дурмиторски говори као цјелина заузимају, може се рећи, централно мјесто у склопу говора источнохерцеговачког типа и представљају једну нијансу оних говора који су уносили највише творачке снаге у Вуков модел књижевног језика. Од њих је долазио први импулс за развијање свих распрострањенијих језичких црта у говорима новијег и најновијег типа у српском језику. Па зар из ових крајева с Вуком нијесу кренуле уз долину Дрине до Тршића и Лознице и даље све говорне новине.

Ти су говори давали књижевном језику богатство, пунили га разноврсношћу и продуктивношћу на свим језичким нивоима: творбеним, лексичким, и синтаксичко-семантичким; давали језику лакоћу и сликовитост – све оне особине које се одсликавају у Вукову моделу књижевног језика.

Досадашњи развој дурмиторских говора и окружења у којему се налазе одређивали су њихову даљу перспективу међу говорима источнохерцеговачког типа и у Вукову моделу књижевног језика.

Вукови преци су се одселили из Дробњака прије отприлике 280 година (1740). Њихов језик се одвојио од матице, развијао се и постепено диференцирао од њега, а на другој страни развијали су се

и раслојавали дурмиторски говори. Када је Вук поодрастао, биљежи говор својих предака у одређеном степену развита. За то вријеме могле су се издиференцирати у односу на дробњачки говор и крупније језичке појаве.

Такве промјене могле би се развити у једном говору и при њиховом самосталном развиту. Међутим, појава је очигледна у приликама у којима се нашао говор Вукових предака. Он је, управо, ушао у заједницу досељеника из других крајева Херцеговине који су такође унијели у ту заједницу своје посебности и њима се, разумије се, оформио један говорни тип који се разликовао од говора који су унијели понешто у ту заједницу. Та се говорна специфичност оформила у једној широј заједници Јадра и Подриња. На дробњачко-тршићку подлогу накалемили су се елементи из сасвим друкчијих дијалекатских средина.

У таквом споју топи се домаћа дробњачка и тршићка говорна попка. Топи се али се не истапа. Она и данас зрачи (Остојић 1997: 16).

III

10. Ако се постави питање поријекла разлика између дурмиторских говора, треба нагласити да су оне различитог постања. Разлике су историјског карактера и резултат су различитих развојних путева, условљене су временом досељавања њихових носилаца, географским положајем, непостојањем бољих комуникација које би их ближе везивале за најближе културне центре и сл.

Дурмиторско становништво у потпуности је досељеничко, није вршено истовремено и из истих крајева. Дошло је на дурмиторско подручје из различитих праваца уз коришћење успутних станишта. Сви су они у свој крај доносили говор краја из кога су дошли. Све су то опет новоштокавски говори источнохерцеговачког типа. Такви су и говори у окружењу. Једино колашински и доњоморачки говор имају нешто више црта старијих штокавских говора зетско-јужносанцачког типа (Пижурица 1981: 11–16). Ту су, можда, једино они Ускоци који су дошли овамо са старијих новоштокавских терена (околина Цетиња, Чева, Куча) и собом донијели свој старији штокавски говор.

Њихов долазак, додуше, није био директан већ понекад преко два или три успутна станишта. Њихов језик пролазио је кроз филтер нових језичких средина.

Дурмиторско подручје је сразмјерно велико подручје, прилично разноврсне конфигурације, па су многа села дуго била у изолацији. Међусобни контакти дурмиторских племена били су ограниченог домета и интензитета са изразитом административно-школском подвојеношћу. Доста касно су почели успостављати шире и живље школско-економске и административне везе.

Пива је, на примјер, под турском влашћу припадала гатачким управљачима, док је Дробњак једно вријеме био под влашћу пљеваљских паша.

Од најранијих времена ова племена су одвојена, али и упућена једна на друге, па поред ближег заједничког живота имали су, дакле, и свој посебан племенски живот. Свако од њих носио је са својим племенским именом и своје племенске традиције.

На успутним стаништима, којих је било у неким случајевима лоцираних на подручју старијих штокавских говора зетско-јужно-санџачког типа, попримали су понешто од старосједилаца.

Ови фактори могли су довести до тога да се покоја говорна црта конзервира. Племенска граница не би могла бити у свим случајевима и граница које најзначајније језичке црте. Територијалне границе, или такозване спољне границе дурмиторских говора су у исто вријеме и приближне границе по које говорне црте.

Сви ови говори, идући ка периферији, показују све веће разлике; укључују се поступно у друге говорне формације. Говори Ускока и Дробњака имају неке особине говора никшићке околине и Бањана, а говор Пиве укључује се неким особинама у говор Гацка.

Погранична подручја при испитивању треба посебно „визитирати”. У конкретном случају нужно је идентификовати ближе везе дурмиторских говора са сусједима и о утицају на њих из тих праваца. Ниједан говор није потпуно имун према дијалекатским утицајима који долазе из сусједства.

Веза Дробњачког корита с никшићком околином била је доста интензивна и природно је очекивати у говору извјесне посљедице тога.

Изузев лексике не би се могло говорити о нарочито великом утицају Затарја на дурмиторске говоре.

Поред периферних позиција и директног контакта са говорима у окружењу у, на примјер, говор Ускока продрле су неке особине старијих црногорских говора. М. Станић биљежи, поред осталог, интензиван продор вокалских асимилација типа *чута*. Говор Ускока по неким особинама је такође ближи Вушовићеву и Ружичићеву је-

зичком материјалу, који су му релативно доста далеко, него говору Дробњачког корита са којим је у непосредном контакту, а другим особинама је опет близак говору Мораче и Колашина.

Дробњачко корито по неким својим особинама ближе је Вушовићеву језичком материјалу који обрађује Никшић с околином и Бањане него Вуковићеву материјалу који обрађује пивски говор и са којим се непосредно граничи. Јован Вуковић упоређујући говор Пиве и Гацка, констатује да се „најмање говор Пиве разликује према западу од говора Гацка”. Највеће су разлике према говору Фоче и Чајничка. Разлике су посебно изражене на нивоу редукције вокала (*не мере, велки, јане мј јадне, јена мј. једна.*). Говорне разлике није су тако оштре и изразите.

Дурмиторски говори, захваљујући својој посебној географској конфигурацији, мање су трпјели међусобне утицаје и утицаје других говора. Они су према томе очували извјестан број типичних дурмиторских говорних особина боље него друге говорне области. Не могу се, међутим, спорити ни мањи утицаји.

Данашња дурмиторска говорна слика резултира прије свега из друкчијих миграционих кретања. Та слика је измијењена у новије вријеме мијешањем представника ових говора са представницима осталих наших дијалеката и услед новијег улажења у ове говоре појединих црта административног језика.

Дурмиторски говори имају, дакле, својих специфичности, које су у општем збиру особина типичне за источнохерцеговачки дијалекат. Према томе, материјал дурмиторских говора објашњава многа питања цијелога источнохерцеговачког дијалекта, а у ширем смислу и штокавског наречја.

Сваки од ових говора има изграђене говорне карактеристике до некле различите од других.

11. Сви ови говори своју данашњу физиономију добили су на данашњем тлу. Ниједан од њих није остао онакав какав је био у мјесту одсељења његових носилаца и не представља никакв механички збир оних говора које су говорни представници овамо донијели.

Заједнички живот једног племена утицао је да се у њиховом говору почну вршити помјерања, извјесни процеси који су водили ка индивидуализацији ових говора, ка њиховој особености у односу на сусједне говоре, као и односу на говор који су донијели овамо.

Када се овдје говори о индивидуализацији говора Пиве, Дробњачког корита, Ускока, Језера и Шаранаца у односу једних на дру-

ге и у односу на говоре у окружењу, као и у односу на говоре на теренима са којих су се доселили – то никако не значи да су ти говори некакав потпуно посебан говор са цртама које би их издвојиле из општег система говора цијеле области.

Број до сада утврђених дискриминаната обавезује нас да говоримо о четири говорна типа на подручју дурмиторске области. За њихово разграничење нијесу од већег значаја малобројне немаркантне говорне особине које се спорадично јављају.

IV

12. Дурмиторски говори се налазе у склопу источнохерцеговачких говора и у потпуности су окружени њима. Као такви и по својим битним говорним цртама улазе у састав најмлађих новоштокавских говора.

У темеље књижевног језика Вук је уградио најпрогресивнији дио говорне зоне штокавског дијалекта – зону којој припада Добњак – односно дурмиторски крај. Сви дурмиторски говори чине базу Вукова модела књижевног језика и имају све битне одлике источнохерцеговачких говора, мада језички материјал сваког од ових говора минимално одступа од битних својстава стандардног српског језика. Тај модел није додуше изграђен само на основу њих, али најчвршћу карику у темеље књижевног језика чини ово подручје и то у оба случаја и као дијалекат и као књижевнојезичко остварење. Дурмиторски говори су се, дакле, утемељили у Вуков и вуковски књижевни језик.

Као што у дурмиторским говорима има мноштво заједничког што их повезује, постоје и одређене дискриминанте на свим језичким нивоима. Има доста језичких црта које диференцирају Вуков језик, данашње дурмиторске говоре и савремени српски књижевни језик што је сасвим разумљиво јер су сва три слоја имали своју посебну генезу.

ЛИТЕРАТУРА

Брозовић 1970: Далибор Брозовић, *Дијалекатска слика хрватскосрпског језичког простора*, Радови Филозофског факултета Задар, књ. 8, Радови лингвистичко-филолошки, књ. 5, Задар, 5–30.

Вуковић 1938–1939: Јован Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*, Јужнословенски филолог XVII, Београд, 1–14.

Вушовић 1927: Данило Вушовић, *Дијалекат источне Херцеговине*, Српски дијалектолошки зборник III, Београд, 1–70.

Ивић 1991: Павле Ивић, *Из српскохрватске дијалектологије III*, Просвјета, Ниш, 1–290.

Ивић 1956: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика- Увод и штокавско наречје*, Матица српска, Нови Сад, 1–218.

Остојић 1997: Бранислав Остојић, *Вуков језик, говор Дробњака и српски књижевни језик*, Дурмиторски зборник 2, На извору Вукова језика, Жабљак, 11–19.

Пецо 1978: Асим Пецо, *Преглед српскохрватских дијалеката*, Научна књига, Београд, 1–202.

Пижурица 1981: Мато Пижурица, *Говор околине Колашина*, ЦАНУ, Титоград.

Ружичић 1927: Гојко Ружичић, *Акцентски систем пљеваљског говора*, Српски дијалектолошки зборник III, Београд, 115–178.

Станић Милија 1974: Милија Станић, *Ускочки говор*, Српски дијалектолошки зборник XX, Београд, 1–259.

Branislav Ostojić

THE DURMITOR DIALECTS BETWEEN THE DIALECTS IN NEIGHBORHOOD AND VUK'S MODEL OF LITERARY LANGUAGE

Summary

In the paper, author, on the basis of language characteristics criteria, is discussing the level of the Durmitor dialects individualization. He is classifying them as Piva dialect, Drobњаčka Korita dialect, Uskoci dialect, Jezera and Šaranci dialect – determining the central place among the dialects of East-Herzegovinian type to them. All language innovations that Vuk put into the foundations of the literary language started from these four dialects and migrated along the Drina Valley down to Tršić and Loznica and farther.

Key words: Durmitor, dialects, classification, similarities, differences, literary language, Piva, Drobњак, Jezera, Šaranci, Uskoci

